

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/dla-mediow/komunikaty/195448,27-grudnia-1927-r-Polska-i-Zwiazek-Sowiecki-zawarly-porozumienie-o-wymianie-wiez.html>
19.05.2024, 05:03

27 grudnia 1927 r. Polska i Związek Sowiecki zawarły porozumienie o wymianie więźniów politycznych

Data publikacji 22.12.2023

Wojna polsko-bolszewicka zakończyła się traktatem ryskim 18 marca 1921 r., a porozumienie z 27 grudnia 1927 r. było próbą obu stron, by polepszyć wzajemne stosunki i unormować sytuację polityczną po wcześniejszym konflikcie. W ramach tego porozumienia omówiono kwestie związane z wymianą więźniów politycznych, co miało być jednym z kroków ku poprawie relacji między Polską a ZSRS. Porozumienie grudniowe z 1927 r. miało ograniczone skutki, a relacje między Warszawą a Kremlem pozostawały złożone przez długie lata.

Gorzki smak zwycięstwa

Traktat pokojowy, kończący wojnę polsko-bolszewicką, został zawarty w dwóch etapach. 12 października 1920 r. podpisano preliminaria pokojowe, których następstwem było zakończenie walk na froncie, a następnie po żmudnych i niełatwych rokowaniach 18 marca 1921 r. podpisano traktat ostateczny. Zawarto w nim zapisy m.in. o przebiegu linii granicznej między Polską a Rosją Sowiecką, wzajemnym poszanowaniu swojej suwerenności państwowej,

Widok na Kreml. Zdjęcie z zasobu IPN.

czy nie wspieraniu działań wojennych skierowanych przeciwko drugiej stronie. Ponadto Sowieci zobowiązali się do przestrzegania praw Polaków mieszkających w Rosji Sowieckiej, zwrotu Polsce dóbr kultury zagrabionych podczas zaborów oraz wypłacenia 30 milionów rubli.

Rzeczpospolita pogodziła się z niepowodzeniem idei federacyjnej, a Rosja Sowiecka z przerwaniem programu europejskiej rewolucji. Traktat ryski na ponad 18 lat stał się podstawą polsko-sowieckich stosunków politycznych i określał granicę między Polską a Związkiem Sowieckim. Pomimo tego wzajemna niechęć zdominowała stosunki dyplomatyczne. W latach 1921-1939 działania prawne dyplomacji polskiej zmierzały do uregulowania i ustabilizowania stosunków Polski ze wschodnim sąsiadem na trzech płaszczyznach: ostatecznego uregulowania kwestii granicy, zapewnienia gwarancji bezpieczeństwa, ustalenia zasad pokojowego rozwiązywania wszelkich sporów między obydwojma

państwami. Zamierzenia te realizowano poprzez akty prawne, uznawane przez prawo międzynarodowe.

Dyplomatyczne zbliżenie

Dla odrodzonego państwa polskiego koniecznością było unormowanie sytuacji nie tylko z Niemcami, ale również ze Związkiem Sowieckim, zwłaszcza że zaraz po zakończeniu wojny polsko-bolszewickiej doszło do podpisania w 1922 r. układu w Rapallo, który przywracał dyplomatyczne i konsularne stosunki między Rzeszą Niemiecką a Rosją Sowiecką. Dla Polski był to znak, że dawni wrogowie mogą znowu się porozumieć i dążyć do utraconych wpływów w tej części Europy.

Po przyjęciu traktatu ryskiego kolejnym krokiem na linii Warszawa-Moskwa był tzw. protokół genewski z maja 1922 r. Obie strony zobowiązały się wówczas do zaprzestania działań propagandowych i podjęcia prób poprawy stosunków dyplomatycznych. Niemniej jednak, nie doszło do pełnej normalizacji stosunków

między krajami. W konsekwencji kolejne działania były uzależnione od sytuacji politycznej w Polsce i Związku Sowieckim.

W połowie maja 1926 r. w Polsce doszło do zbrojnego zamachu stanu, w wyniku którego władzę przejął Józef Piłsudski. Nowy rząd Piłsudskiego dążył do poprawy stosunków z sąsiadami, w tym ze Związkiem Sowieckim. W świetle zachowanej korespondencji dyplomatycznej z tego czasu przesłane raporty do Warszawy stwierdzały kategorycznie, że rząd bolszewicki z jednej strony jest przedstawicielem związku państw, a z drugiej — „najzacieklejszym agitatorom bolszewizmu, jako idei podkopującej podwaliny zasad państwowości wszystkich państw kapitalistycznych”. Ponadto autor raportu przesłanego do MSZ w Warszawie uważał, że w kontaktach z ZSRS „Polska musi utrzymywać stosunki z tym państwem jako z podmiotem na arenie międzynarodowej, a z drugiej musi z nim zdecydowanie walczyć, jako z wojującą siłą komunizmu,

wielkim i groźnym wrogiem". W tej sytuacji Polska, nie chcąc angażować się w kolejną wojnę ze ZSRS, musiała szukać dyplomatycznego rozwiązania. Zanim jednak obie strony podpisały pakt o nieagresji w 1932 r. pięć lat wcześniej przyjęły porozumienie, które stało się kamieniem węgielnym.

Na jego podstawie oba państwa zobowiązały się do wymiany więźniów politycznych. Porozumienie to zostało podpisane w Moskwie i miało na celu poprawę stosunków między Polską a ZSRS, które były napięte od zakończenia wojny polsko-bolszewickiej w 1920 r. Główne postanowienia porozumienia obejmowały:

- 1. Wymianę więźniów: Strony zobowiązały się do wzajemnej wymiany więźniów politycznych przetrzymywanych przez obie strony. W jego ramach zwolniono wielu więźniów, co miało przyczynić się do złagodzenia napięć między Polską a**

ZSRS.

- 2. Ustanowienie komisji do spraw wymiany:
Porozumienie przewidywało utworzenie specjalnej komisji do spraw wymiany więźniów. Komisja ta miała monitorować i koordynować proces wymiany oraz rozstrzygać wszelkie kwestie związane z implementacją porozumienia.**
- 3. Zobowiązanie do poprawy stosunków:
Strony zobowiązały się do podjęcia działań mających na celu poprawę ogólnych stosunków między Polską a ZSRS. Porozumienie miało służyć jako krok w kierunku normalizacji relacji między dwoma krajami.**

Ocena porozumienia

Porozumienie miało charakter polityczny i dotyczyło głównie normalizacji stosunków

dyplomatycznych między Polską a Związkiem Sowieckim. Jednym z głównych rezultatów porozumienia było przeprowadzenie wzajemnej wymiany więźniów politycznych. Powyższe działania przyczyniły się do złagodzenia napięć między obydwojoma krajami. Choć nie doprowadziło do pełnej normalizacji stosunków, to jednak stanowiło pewien krok w kierunku poprawy wzajemnych relacji dyplomatycznych.

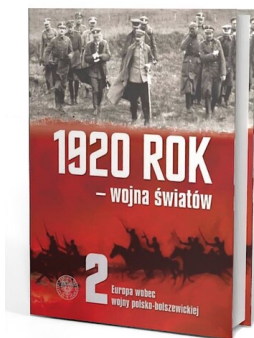
Bez wątplenia porozumienie grudniowe otworzyło drogę do ułatwienia komunikacji między Warszawą a Kremlem, zwłaszcza w kwestiach związanych z wymianą informacji oraz rozwiązywaniem problemów związanych z powyższą umową. Warto również zauważyć, że porozumienie z 1927 r. miało miejsce w pewnym kontekście międzynarodowym, gdzie Polska starała się umacniać swoją pozycję w regionie w obliczu zmieniających się układów geopolitycznych w Europie Środkowo-Wschodniej. Największą słabością porozumienia był brak długofalowego ustabilizowania wzajemnych

relacji, które w kolejnych latach pozostawały nadal napięte, a sytuacja znacznie się pogorszyła w następstwie wydarzeń politycznych prowadzących do II wojny światowej.

Porozumienie z 27 grudnia 1927 r. miało ograniczone skutki. Wzajemna wymiana więźniów była postrzegana jako gest dobrej woli mający poprawić atmosferę między krajami. Jednakże, mimo pewnej poprawy w stosunkach, relacje między Polską a Związkiem Sowieckim okazały się trudne w kolejnych latach. Czego efektem był pakt Ribbentrop-Mołotow z 23 sierpnia 1939 r. przypieczętowujący czwarty rozbiór Polski.

W 2023 r. IPN wydał książkę pt. „1920 rok - wojna światów. Tom 2. Europa wobec wojny polsko-bolszewickiej” autorów: Elżbieta Kowalczyk, Konrad Rokicki. Tematyka drugiego tomu artykułów poświęconych wojnie polsko-bolszewickiej koncentruje się wokół jej międzynarodowych aspektów. Autorzy opisują

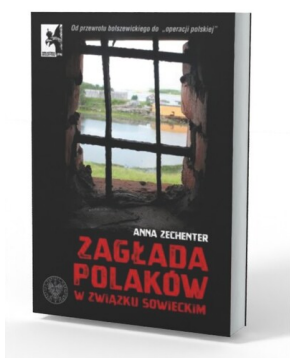
**m.in. międzynarodowe
położenie Polski,
rozprzestrzenianie się
rewolucji w Europie,
stosunek przedstawicieli
różnych narodowości i
wyznań do bolszewizmu a
także działania
dyplomatyczne państw
europejskich w związku z
zagrożeniem Polski
podbojem. [Niniejszą pozycję
można nabyć w naszych
księgarniach stacjonarnie
lub online.](#)**

W 2020 r. nakładem wyd. IPN ukazał się album pt. **„Najbardziej tajemniczy kraj świata. The Most Mysterious of Countries. Związek Sowiecki w fotografiach i tekstach Juliana H. Bryana 1930-1959”**. Album zawiera wybór fotografii J. Bryana wykonanych w czasie jego wizyt w Związku Sowieckim w latach 1930-1937, 1946-1947 oraz 1956-1959 ukazujących m.in. życie codzienne w Moskwie, Leningradzie, Kijowie i innych miastach, na wsi oraz na Kaukazie i Syberii. [Niniejszy album można nabyć stacjonarnie w naszych księgarniach lub online.](#)

W 2019 r. IPN wydał książkę popularnonaukową o losach Polaków w Związku Sowieckim w okresie od rewolucji październikowej 1917 roku do tzw. operacji polskiej NKWD przeprowadzonej w latach 1937-1938 przez państwo Stalina w ramach Wielkiego Terroru. Autorka przedstawia kolejne etapy szykanowania i eksterminacji rzeczywistych i domniemych wrogów nowego ustroju, dzieje różnych środowisk społecznych i zawodowych, m.in. ziemian, chłopów i duchowieństwa, obficie cytując świadectwa uczestników wydarzeń, a także dokumenty archiwalne (publikowane w Rosji, a ostatnio przez IPN) oraz materiały z ówczesnej prasy. Poszczególne partie tekstu ilustrowane są zdjęciami katów i ofiar, miejsc pamięci o popełnionych masowych zbrodniach, reprodukcjami plakatów propagandowych, rozkazów i artykułów. Książka zawiera indeks osób i indeks miejscowości. [Niniejszą pozycję można nabyć w naszych księgarniach stacjonarnie lub online.](#)

Zachęcamy również do zapoznania się z materiałami audio-video, artykułami naukowymi znajdującymi się w portalu przystanekhistoria.pl i na innych stronach IPN:

- [„Bolszewicy na kolanach. Bitwa warszawska”. Dodatek specjalny Instytutu Pamięci Narodowej do „Gazety Polskiej Codziennie”](#)
- [Stosunki polsko-sowieckie w latach 1918-1945 – cykl Historia zza kulis](#)
- [Paweł Libera, Wojna polsko-bolszewicka 1920 roku](#)